

ZEKÂÎ KAPLAN'IN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE MÛSİKİŞİNASLIĞI*

Merve Nur KAPTAN¹

Özet

Bu çalışma, Zekâî Kaplan'ın hayatı, kişiliği ve mûsikîşinaslığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu konu Zekâî Kaplan'ın dinî mûsikî alanında yaptığı çalışmalar ve bu alanda yetiştirmiş olduğu öğrenciler açısından önem taşımaktadır. Zekâî Bey ney ve kudûm icra etmiş, çeşitli müzik toplantılarına katılmış ve 1966 yılında Konya'da Mehter takımını kurmuştur. Mehter takımı çalışmaları 1975 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra çeşitli amatör ve profesyonel korolarda, mûsikî dernek ve cemiyetlerinde kudûm icra ederek korolar yönetmiştir. 1985 yılında Samsun'da katıldığı dinî mûsikî hizmet içi kursunda sertifika almış ve daha sonra açılan kurslara öğretmen olarak katılmıştır. Samsun'dan sonra ise Giresun, İzmir gibi birçok ildeki kurslara katılmış ve 1991 yılında "Dinî Mûsikî" adlı kitabını çıkarmıştır. Makale nitel araştırma tekniklerinden derin görüşme tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik çözümlemesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Ayrıca çeşitli yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, Zekâî Kaplan'ın mûsikî alanında yapmış olduğu çalışmalar ve Türk din mûsikisine olan katkıları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zekâî Kaplan, mûsikî, dinî mûsikî, ney, kudûm.

* Bu çalışma, 2016 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan "Zekâî Kaplan'ın Hayatı, Kişiliği, Tasavvuf Anlayışı ve Mûsikîşinaslığı" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

¹ Öğr. Gör., Namık Kemal Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, mnkaptan@nku.edu.tr.

Zekai Kaplan's Life, Personality and Musician

Summary

This study purpose to put forth Zekai Kaplan's life, personality and musician. This subject carry weight with Zekai Kaplan's studies in religious music and from the point of view of the students in this field. Mr. Kaplan played reed flute and a small dooble drum, he participated at various music meeting and he established Mehter team in 1966. Mehter team's works lasted up to 1975. Afterwards he directed to choirs playing the small double drum at various amateur and professional choirs, music association and community. He got a certificate in religious music service training at Samsun in 1985 and he attended as a teacher to later opining courses. He attended to opining courses at many cities as Giresun, İzmir after Samsun and he published book called religious music in 1991. Article prosecuted using qulitative research technic profound interview technic and obtained datas from interview resoved with content analysis method. Further benefited from various written resources In the results of working identified Zekai Kaplan's studies at music field and contributions to Turkish religious music.

Key Words: Zekai Kaplan, music, religious music, reed flute, a small double drum.

Giriş

Allah'ın yarattığı her varlığın bu hayata geliş sebebi vardır. Bu hayata geliş sebepimiz tabii ki de Allah'a olan görevlerimizi yerine getirmek ve asıl yerimiz olan ahiret hayatına göç etmektir. Bazı insanlar bu dünya ve ahiret hayatı için çok şey yaparlar. Bu özel insanlar göç ettiklerinde, yaptıklarıyla dillerde ve gönüllerde yaşamaya devam ederler. Yaptıklarıyla, eserleriyle, hizmetleriyle kendilerini halka mal eden insanların kıyamete kadar isimleri zikredilmeye devam eder. Zekâi Kaplan erken yaşta vefat etmiş fakat

insanların dillerinde ve kalplerinde yer edinmiş bir kişiliktir. Öğrencilerine ve yakın çevresine din ve dinî mûsiki açısından her zaman yardımda bulunmuş, insanlara hizmet etmeyi kendine görev edinmiş, ilim ve mûsiki konusunda kendini her zaman yenilemiş ve kendisinden bilgili kişilerden istifade etmiştir. Zekâi Kaplan Türk din mûsikîsi alanında pek çok çalışmalar yapmış, yazmış olduğu “Dinî Mûsiki Dersleri” adlı kitap kendinden sonrakiler için önemli bir kaynak olmuştur. Gerek kudûm icracılığı, gerek koro yöneticiliği ile adını Türkiye’ye duyurmuş olan Zekâi Kaplan kudûm icrasında da sayılı isimlerden birisi olmuştur. Amacımız, bir makale sınırları içerisinde Zekâi Kaplan’ın özelliklerine dikkat çekmektir. Bu nedenle makalemizde Zekâi Kaplan’ın diğer özelliklerinin yanında özellikle mûsiki ile ilgili yönü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin kullanılması ile önemli bilgiler elde edilmiş ve etkili bir şekilde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme yöntemi ev, iş yerleri ve çeşitli sosyal mekânlarda uygulanmıştır. Görüşme yapılırken verilerin güvenliğini arttırmak için ses kayıt cihazı kullanılmış ve ses kayıt cihazından dinlenerek deşifre edilmiş, yazılı metin haline dönüştürülmüştür.

Bulgular:

1. Tahsil Hayatı

Çalışmamızın yöntemi olan görüşme tekniğinden elde edilen veriler doğrultusunda Zekâi Bey 1942-1952 yılları arasında ilkokulu Konya Akif Paşa Okulu'nda okumuştur. Zekâi Bey için kitap okumak büyük bir zevktir. Küçüklüğünden beri çok çalışkan ve meraklı olan Zekâi Bey evdeki radyosu ile sürekli uğraşmıştır. O zamanlar meşhur olan “Arkası Yarın” adlı tiyatroyu her gün ablası Melahat Hanım ile beraber radyodan dinlemişlerdir. Zekâi Bey, ilkokulu bitirdikten sonra

babası onun için bir meslek düşünmüştür. Zayıf ve çelimsiz olduğu için oğlunun yorulmayacağı bir iş olsun istemektedir. Zekâi Bey'in parmakları çok incedir. Babası “Bu ince parmaklar saat tamir edebilir” deyip, onu saat tamircisine çalışması için verir. O yıllarda saat tamirciliği çok gözde bir meslektir. Tamircide birkaç ay çalıştıktan sonra Konya'da İmam Hatip Okulu'nun açıldığını, bu okulda öğrencilerin çok iyi yetiştirildiğini ve okulu bitirenlerin iyi yerlere geleceğini duyarlar. Babası oğlunu saat tamirciden alıp İmam Hatip Okulu'na vereceğini söyler, tamircide üç ay gibi kısa bir süre çalıştıktan sonra İmam Hatip Lisesi'ne kaydını yaptırır. O zamanlar İmam Hatip ortaokuldan başlamaktadır. Orada eşi Zehra Hanım'ın abisi Talip Bey'le uzun süre arkadaş olmuşlardır. İmam Hatip Lisesi Zehra Hanımların evlerine çok yakındır. Zehra Hanım'ın abisi çok yardımsever olduğu için öğle yemeklerine arkadaşlarını getirmektedir. Bu vasıta ile Zehra Hanım, Zekâi Bey'i tanıma fırsatı bulmuştur. Zekâi Bey on iki yaşındayken babası buzlu bir havada düşerek beyin kanaması geçirir. O zamanlar yoğun bakım gibi tedavi şekilleri olmadığı için evde birkaç gün yatmış ve hayatını kaybetmiştir. Yetim olmasından dolayı Zehra Hanım'ın abisinin baş konuğu olmuştur. Zekâi Bey, İmam Hatip Lisesi'ni bitirene kadar Zehra Hanımlara gidip gelmiş, Zehra Hanım'ın abisi ile yaz tatillerinde sebzeçilik yapmıştır. İmam Hatip Lisesi'ni bir senelik kayıpla bitirmiştir. Zehra Hanım'ın abisi İstanbul İslâm Enstitüsü'nü kazanmıştır. O dönemde Konya İslâm Enstitüsü yapım aşamasındadır. Zekâi Bey, Zehra Hanım'ın abisinden bir yıl sonra Konya İslâm Enstitüsü'ne başlamış ve okurken “Bu enstitünün sonu yok, ben avukat veya kaymakam olayım” düşüncesiyle Gazi Lisesi'ne kaydını yaptırmıştır. Üç ay Gazi Lisesi'ne gittikten sonra annesi ağlayarak oğlunun şehir dışında okumasını istemediğini söylemiş ve kısa bir zaman sonra Konya İslâm Enstitüsü'ne kaydını yaptırmıştır. Zekâi Bey enstitüye başladıktan sonra ev kalabalık olduğundan ders çalışmakta zorlanmış, okulda yatılı olarak okumaya devam etmiş, hafta sonları eve gelip gitmiştir. Okul yiyecek, giyecek ihtiyacını karşıladığı için evdeki külfet büyük

miktarda azalmıştır. İslâm Enstitüsü üçüncü sınıfın sonunda yaz tatilinde annesi, Zekâi Bey uzaklarda bir kız bulmasını diye, kendisi bir kız bulmayı düşündüğü zamanlarda akrabası “Bak Talip'in üç kız kardeşi var” demiş ve bu fikri aklına sokmuştur. Zekâi Bey'in annesi Talip'in üç kız kardeşi olduğunu bilmemektedir. Eve gelince annesi Zekâi Bey'e Talip'in kız kardeşlerini görüp görmediğini sorar. Zekâi Bey de hiç görmediğini, sadece esmer küçük bir kız gördüğünü annesine söyler. Bu konu konuşulduktan kısa bir süre sonra Zehra Hanımlara görücü gitmeye karar verirler. İlk istemede Zehra Hanım'ı vermişlerdir. Zekâi Bey dördüncü sınıfı nişanlı olarak bitirmiştir. Zekâi Bey okulu bitirince kura çekmek için Ankara'ya gider. Kurada Malatya çıkar ama Konya çıkan bir arkadaşıyla değiş tokuş yaparlar.

2. Mesleği ve Yaptığı Diğer İşler

İlk olarak Konya'da Devran Ortaokulu'nda bir-bir buçuk sene kadar Din Kültürü öğretmenliği yapmıştır. Zekâi Bey'in müziğe yatkınlığını İmam Hatip Lisesi'nin müdürü fark etmiş ve ortaokuldan İmam Hatip Lisesi'ne geçiş yapmasını sağlamıştır. Zekâi Bey İmam Hatip Lisesi'nde Kur'ân-ı Kerim, Hitabet, Siyer gibi birçok branş dersine girmiştir. Okuldaki öğrencilere müzik dersinde, müzik öğretmenleri postacı gibi çok kolay şarkıları öğretmektedir. Zekâi Bey'in müziğe yatkınlığından dolayı müdürün inisiyatifiyle Zekâi Bey, okuldaki müzik dersleri dışında çocuklara ezân, kâmet, tekbîr gibi dinî mûsiki formlarını öğretmeye başlamış, diğer müzik öğretmenleri de postacı gibi kolay şarkıları öğretmeyi bırakmışlar, Zekâi Bey'den notalar alıp dinî formları öğretmeye başlamışlardır.

3. Müziğe Olan İlgisi

Fonetik sanatların bir dalı olan mûsikî, bazen bir takım duyguları tarif için, bazen insanlar üzerinde birtakım hisler için, bazen bir fikrin yayılması için vs. kullanılmıştır. Mûsikî aynı zamanda iyi bir tebliğ vasıtasıdır.² “Mûsiki bir duygu, bir düşünce ve fikri veya tabii

² Nusret Çam, İslâm'da Sanat Sanatta İslâm, Ankara, 2008, s. 26.

bir olayı anlatmak amacıyla, ölçülü ve ahenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde, ritimli ve ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilmesi sanatıdır.” şeklindeki tanımını yapan Ruhi Kalender³ mûsikiyi sesler üzerine kurmuştur. Mûsikiyi araç değil, amaç edinmiştir. Zekâî Kaplan için de mûsiki amaçtır. Ruhi Kalender gibi nice değerli büyüklerinin izinden gitmiş ve mûsiki kendisinin hayatı olmuştur. Zekâî Bey radyoya çok meraklıdır. O zamanlar her evde radyo yoktur. “Radyodan sesler nasıl çıkıyor?” diye hep merak etmiştir. Zekâî Bey annesi bir yere gittiği zaman radyoyu yere indirip, arkasındaki vidaları söküp çıkarıp, incelemiştir. Her seferinde aynı şeyleri yapmaktan bıkmamıştır. Hatta bir keresinde eşi Zehra Hanım radyonun içine bakmış, içinde hiç bir şey yok “Bu adam sürekli bu radyoyla ne yapıyor?” diye kendi kendine söylenmiştir. Zekâî Bey klâsik Türk müziğini çok sevmektedir. Babasının da klâsik Türk müziğine karşı ilgisi vardır.

4. Neye Başlaması ve Müzikle İlgili Çalışmaları

Zekâî Bey öğrencilik yıllarından beri sanat ruhuna sahip, estetikten hoşlanan bir kişiliğe sahiptir. Onun gençlik yıllarına ait bir hatırasını eşi Zehra Hanım'dan şöyle öğrenmiş bulunuyoruz: Zekâî Bey İmam Hatip Lisesi'ne giderken bir arkadaşının kitapçı dükkânına gider. Dükkânda arkadaşının amcası ney üfler. Zekâî Bey neyi görür ve incelemeye başlar. Neyi evine götürür, kendi kendine uğraşarak üflemeğe başlar. Bir haftada ses çıkarmayı başarır ayrıca kaynaklarda ki rivayet de onu etkilemiştir. Kaynaklarda neyle ilgili efsânevî bir rivâyet vardır. Bu rivâyete göre: Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgili amcaoğlu İmam Ali ile sohbet ederken ona ilâhî aşkın esrâr ve hakikatleriyle ilgili öyle bir sır veriyor ki, Hz. Ali onun azametini içine sığdıramıyor. Hemen Medine haricine çıkıyor, boş bir kuyu buluyor. Takat ve tahammül gösteremediği o sırrı, o boş kuyuya tevdi ediyor. Boş kuyu coşuyor, suları taşıyor. Bu suların feyzi ile

³ Ankara Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Mûsikisi Bilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi.

kuyunun kenarında kamışlar oluşuyor. Nihayet bir çoban bu kamışlardan birini kesiyor. Onu muhtelif yerlerinden deliyor. Üflenince nağmeler çıkaracak hale getiriyor. Sonra dudaklarına götürüyor, üflemeğe başlıyor. O anda, o kamış parçasından âşıkâne inleyiş ve feryatlar yükseliyor. Kalplere vecd, heyecan veriyor. O sırada tesadüfen Resûl-i Ekrem Efendimiz geçiyor, ney denilen bu kamış parçasından çıkan âşıkâne feryatları işitiyor. Bundaki sır ve hikmeti derhal anlıyor. İmam Ali'yi çağırıyor:

-“Benim sana tevdi ettiğim sırrı açıkladın mı?” buyuruyor.
İmam Ali:

-“Evet, o büyük sırrı, kalbime sığdıramadım.Onu bir boş kuyuya söylemeye mecbur kaldım” diye cevap veriyor.

O andan itibaren o kamış parçası, aşk ve esrar-ı ilâhînin hakikatlerine tercüman oluyor. Kıymet ve kutsallık kazanıyor, artık ona ney adı veriliyor.⁴ Anlatılan bu hikaye Zekâi Bey'in neye başlamasında etkili olmuştur. Zekâi Bey ney üflemenin yanında ney de yapmıştır. Çarşıdan kamış alıp, evde ocakta kamışı ısıtıp, delikleri açmıştır. Öğrencilere de fazla külfet olmasın diye plastik ney yaptığı söylenmektedir. Zekâi Bey notaya çok meraklıdır. O zamanlar eserlerin notaları kolay bulunan bir şey değildir. Herkesin kendine ait nota defteri vardır. Birbirlerinden notaları alıp, el yazısıyla kendi defterlerine bu notaları yazmışlardır. Zekâi Bey evde sürekli notalarla uğraşmakta, çeşitli notalar yazmaktadır. Daha sonraki zamanlarda Konya'ya bir ilâhî grubu gelmiştir. Bu grupta Ahmet Özhan,⁵ Tahir Engin⁶ gibi ünlü müzisyenler vardır. Bu grup Konya'ya geldikçe iletişime geçmişler, mûsiki konusunda paylaşımlarda bulunmuşlardır. Konya'da Hasan Çopur⁷ diye bir esnaf vardır. Hasan Bey, bu gruba evini açmaktadır. Her toplanmada sofralar kurulup, Konya yemekleri yapılmaktadır. Hasan Bey varlıklı biri olduğu için herkese maddi

⁴ Bayram Akdoğan, Türk Din Müsikişisi Dersleri, Bilge Ajans, Ankara 2010, s. 289.

⁵ Klâsik Türk müziği ve Türk tasavvuf müziği ses sanatçısı.

⁶ Klâsik Türk müziği ses sanatçısı.

⁷ Konyalı esnaf, müsikişinas ve neyzen.

destekte bulunmaktadır ve aynı zamanda müziğe karşı da ilgilidir. Dışarıda ilâhiler okunup ve çeşitli formda eserler icra edildikten sonra evde de aynı çalışmalar yapılmış, çalışmalar gece geç saatlere kadar devam etmiştir. Zekâi Bey notaya ihtiyacı olduğu zamanlarda Tahir Engin'den gereken notayı istemiştir. Tahir Bey de elinden geldiğince yardım etmiştir. Tahir Bey notaları tedarik edip Zekâi Bey'e posta yoluyla göndermektedir. Zekâi Bey her makam için ayrı birer dosya oluşturmuştur. Notaların her birinde tarih ve kim tarafından notaya alındığı yazmaktadır. Eserleri kulaktan da icra edebilmektedir. Fakat notaya uyarak icra etmeyi tercih etmiştir. Zekâi Bey sadece hanende değil aynı zamanda sazendelik de yapmıştır. Neyin yanında kudûm de icra etmiş ve kudûm icrasında Türkiye'de adını duyurmuştur.

5. Kudûm İcracığı ve Yapımcılığı

Zekâi Bey neyin yanında kudûm icra etmiş, aynı zamanda kudûm yapmıştır. Kudûm icra etmeye ve yapmaya evlendikten sonra başlamıştır. Zekâi Bey'in bakırcılara kudûmün gövdesini yaptırıp, dericilerden keçi derisi alıp, bu deriyi sıcak suya koyup, ıslatıp, çapraz bir şekilde gerdirip ve kudûmün etrafını bu deriyle sardığı, aynı zamanda üstündeki simitleri de deriyle sardığı ve saatlerce bu işle uğraşıp, hiç sıkılmadığı bilinmektedir. Zekâi Bey isteyen birkaç kişiye kudûm satmıştır. Öğrencisi Ahmet Çalışır ve arkadaşı Hasan Çopur'a yaptığı kudûmlerden satmıştır. Eşi İmam Hatip Lisesi okumasaymış, oymacılık ya da başka bir sanatla uğraşabileceğini, sanat konusunda çok becerikli olduğunu düşünmektedir. Zekâi Bey kudûmü korolarda icra etmiş ve kudûmle koroları yönetmiştir. İcra etmek ve kudûm yapmak dışında satış da yapmıştır. Maalesef son kudûmü yapım aşamasında kalmıştır. Kudûm icrasına devam ederken ilk felcini geçirmiştir.

O zamanlar sıra geceleri gibi çeşitli çalışmalarını devam ettirmektedir. Zekâi Bey de bu çalışmalara düzenli şekilde katılmakta ve genelde kudûm icra etmektedir. Bir gün çalışmak için arkadaşları Zekâi Bey'in evine gelmişlerdir. Zekâi Bey kudûm çalmaya çalışmış

ama çalamamıştır. Felç geçirmesinden dolayı beyni onu idare edememektedir. Arkadaşları da kırılmasın diye “Sen katılma, çalma” diyememişlerdir. Arkadaşları yerine eşi Zehra Hanım çay getirdiğinde “Zekâi sen kudûm çalma!” demiştir. Zekâi Bey de “Niye ben çalamıyor muyum?” demiştir. Aslında kendisi de çalamadığının farkındadır. Ama bunu kabullenememektedir. Zekâi Bey felç geçirmesinden dolayı kudûm icra edememesinin yanında sesini de kullanamaz hale gelmiştir. Muhtemelen bu felç olayı onu çok etkilemiştir ki ilerdeki yıllarda, iyileştiği günlerde de tekrar bu tehlikeye düşerim endişesiyle fazla aktif hareketlerden uzak durmuştur.

6. Mûsikişinaslığı

Zekâi Bey'i iyi bir mûsikişinas⁸ olarak tanımlamak gerekir. O gerek sâzendeliğiyle ve gerekse nota deşifresiyle çok iyi bir mûsiki hocasıdır. Mûsiki ile ilgili pek çok çalışması olmuştur. Mehter takımını kurmuş ve çalıştırmıştır. Mevlana ihtifallerinde yer almıştır. Konya İlâhiyat Fakültesi ve çeşitli yerlerde dinletilerde yer almıştır. Çalıştığı kurumlarda öğrencileriyle beraber dinletiler ve konserler vermiştir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hizmet içi eğitim kurslarına katılmış ve pek çok sanatçıyla çalışma imkanı bulmuştur. Aşağıda onun bu alandaki yetenekleri teker teker ele alınmıştır.

a. Güzel Sese ve İyi Bir Mûsiki Kulağına Sahip Oluşu

Zekâi Bey'in ailesinden gelen güzel bir sesi vardır. Çünkü dedesinin ve babasının da sesi güzeldir. Her zaman sesine önem vermiştir. Sesini hiçbir zaman paraya çevirmemiştir. O güzel sesiyle çeşitli ilâhîler, mevlîd, tekbîr gibi dinî mûsiki formlarını, çeşitli programlarda seslendirmiştir. Ayrıca çok iyi bir müzik kulağına sahip olduğu bilinmektedir.

b. Kur'ân-ı Kerim Okuması

⁸ (Arapça ve Farsça birleşik isim). Müzikçi, Fransızca musicien. (Say, Ahmet., Müzik Ansiklopedisi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 2005, s. 526.

Eşi Zehra Hanım, Zekâi Bey'in Kur'ân okumasını pek duymamıştır. Kur'ân okuma üzerine yoğun bir çalışması olmamıştır. Ama evlenmeden evvel çok güzel, makamlı okuduğu bilinmektedir. Çünkü makam bilgisi çok fazladır. Ayrıca tecvidli okumaya da özen göstermiştir. Küçük yaşlarda camiye ders almaya gitmiştir. Çevresinde bu konuda uzmanlaşmış kişiler olduğu için onlardan da yardım almıştır.

c. Ezân Okuması ve Ezân Öğretimi

Kendisi ara sıra ezân okumuştur. Öğrencilerine de ezân öğretip, okutturmuştur. Ezân, kâmet, salât, tekbir gibi dinî mûsiki formlarını öğrencilerine öğretip, not vermiştir. Ayrıca câmide zaman zaman öğrencilerine ezân okutmuştur. Derslerde ezân okunduğu zamanlarda durup kendi kendine “Ezân şu makamda okunuyor” diye söylendiği bilinmektedir. Bu alanda uzmanlaşması sebebiyle öğrencilerinin kendisinden istifade etmesi için elinden gelen çabayı göstermiş olduğu sonucuna varılabilir.

d. Mevlîd Okuması

Mevlîd okuduğunu ailesi pek duymamıştır. Mevlîd okumak istememiştir. Bunun sebebi de mevlîd okumanın sektör haline gelmesi, para ile okunmasıdır. Paralı değil de arkadaşlar arasında, çeşitli ortamlarda okumuştur. Güzel bir sese sahip olduğu için, okuduğunda insanları çok etkilediği söylenmektedir.

e. İlâhî Okuması ve Öğreticiliği

İlâhî ve kasîde okumayı, dinlemeyi çok sevmiştir. Radyosundan sık sık dinlediği bilinmektedir. İlâhîyi sevmesi ve icra etmesi küçük yaşlarda başlamıştır. Çocukken ablası Melahat Hanım ile beraber en çok “Allah Adın Uludur” adlı ilâhîyi söylemişlerdir. İlâhînin sözleri şu şekildedir.

Allah adın uludur
Emrin tutan kuludur
Müslümanlar yoludur

Diyelim Allah Allah,
Allah diyelim Allah

Zekâi Bey öğrencilerine, korosuna katılanlara ilâhîler öğretmiştir. Arkadaş toplantılarında, mûsiki toplantılarında ilâhî okumaktan çok büyük haz aldığı nakledilmektedir. Zaten mûsiki toplantılarında meşk usûlü ile en çok ilâhî öğretmiştir. Kendisi ilâhîyi söyler, gerektiği kadar tekrar eder, diğerleri de ondan sonra söyler ve kaç kere okursa okusun, hiç sıkılmadan okuduğu söylenmektedir. Kullanmış oldukları meşk yöntemi Behar tarafından şöyle tanımlanmaktadır.

Geleneksel Türk müziği eğitim ve öğretimi en eski ve en temel öğretim yöntemi meşk yöntemidir. Bir gelenek haline gelmiş olan bu yöntem geleneksel Türk müziği eğitiminde çok önemli bir yere sahiptir. Sözcük anlamı olarak "Meşk" musiki dünyasına hat sanatından ödünç aldığı, "yazı örneği" ya da "yazı karalaması" anlamına gelen bir terimdir. Meşk hattatın talebelerine ders olarak verdiği yani örneği ya da karalamasıdır. (Behar, 1993, 11).

f. Bestekârlığı

Zekâi Bey'in beste yaptığına dair elimizde herhangi bir yazılı kaynak olmasa da birkaç tane bestesi olduğu söylenmektedir. Eşi, beste hakkındaki düşüncelerini sorduğunda "Onlar bize göre değil, beste yapmak kolay bir şey değil" dermiş ve herhangi biri beste yapmış diye söyleyince güler, herkesin beste yapamayacağını dile getirirmiş. Buna rağmen onun birkaç tane bestesinin olduğu söylenmektedir

g. Eser İcracılığı

Klâsik Türk müziğini çok sevmektedir ve sık sık radyosundan dinlemiştir. Zeki Müren, Hamiyet Yüceses, Bekir Sıtkı Sezgin, Cinuçen Tanrıkorur, Münir Nurettin Selçuk, Alaaddin Yavaşca, Sadettin Kaynak onun en çok dinlemeyi tercih ettiği sanatkârlardan

bazılarıdır. Adını zikrettiğimiz sanatçılarla daha sonra tanışma fırsatı bulmuş ve meşk yapmış, konserlere çıkmıştır. Genellikle klâsik Türk müziği ve dinî mûsiki eserlerini hem sazı hem de sesiyle icra etmiştir.

h. Çalgı İcracılığı

Yukarıda da belirtildiği üzere Zekâi Bey ney ve kudûm icra etmiştir. Bunun yanında kudûm de yapmıştır. Birkaç kişiye de satmıştır. Çalışmalarında genelde hem kudûm icra edip hem de eser seslendirmiştir. Zaten kendisi Türkiye'de tanınmış kudûmzenlerdendir. Genç yaşlarda ney üflemeğe de başlamıştır. Fakat çalışmalarında icra etmediği söylenmektedir. Ayrıca biraz da keman icra ettiği, bu sazda profesyonel olmadığı ama her hâlükârda notaları çok iyi kullandığı bilinmektedir.

ı. Mevlevî Âyin İcracılığı

Mevlevî âyini, güftesi Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevî'si ve Dîvân-ı Kebîr'inden alınan, belli kurallara uyularak bestelenen eserlerdir. Güfteler bu iki eserden seçildiği için dönemin ilim, edebiyat dili olan Farsça'dır. Mevlevî dergâhlarındaki Semâhânelerde icrâ edilmektedir.⁹ Mevlevilikte âyin, belirli kural çerçevesinde icra edilen toplu zikir ve sema esnasında okunmak için bestelenmiş dinî mûsikî eser ve formuna verilen addır. Türk mûsikisinde "Miraciye" denilen formdan sonra en uzun besteler Mevlevî âyinleridir. Her biri "Selam" olarak adlandırılan bölümlere ayrılması ve birkaç bölüm olarak icra edilmesi bakımından batı müziğindeki senfoni, oratoryo gibi formlara benzetilebilir. Mevlevî âyinleri belirli kural ve usûllerle zengin saz ve okuyucu topluluğu tarafından icra edilir.¹⁰ Zekâi Bey ve mûsikişinas arkadaşlarının her hafta yapmış oldukları müzikli toplantılarda, belirledikleri makamda Mevlevî âyinleri geçmişler ve Hüseyin Fahrettin Dede, Hammamizade

⁹ Gülçin Yahya Kaçar, Türk Mûsikîsi Rehberi, Maya Akademi, Ankara, 2009, s. 319.

¹⁰ Nuran Ayaz, Aynur Sultanova, Mevlevilik ve Bektaşiliğin Simgesi Olan Âyin ve Âyin Müziğinin Karşılıklı Tahlili, İdil Dergisi, Konya, 2007, s. 123, 124.

İsmail Dede Efendi, Zekâi Dede, Nayi Osman Dede'nin eserleri icra ettikleri ayinlerden bazılarıdır.

7. İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Derslerinin Başlaması

Beşeri veya semavi, yeryüzündeki tüm dinlerde basit veya gelişmiş müzikler mevcuttur. İslâm dininin insan sesine ve mûsikîye verdiği önem neticesinde dinî müzikler içerisinde en gelişmiş müziklerden birisi İslâm mûsikîsi olmuştur. Her millet İslam'ın ana kaynağı olan Kuran'ı kendi kültürüne göre okumuştur. Fakat bazıları bu konuda öne çıkmışlardır; bunlar Arap ve İstanbul ağzı dediğimiz, okuyuş tarzlarıdır. Çeşitli hadisler ve Peygamber Efendimiz (s.a.v)'ın yaşamına baktığımızda hem görsel hem de işitsel estetiğe önem verdiğini görürüz. Bu bağlamda “Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz. Çünkü güzel ses Kuran'ın güzelliğini arttırır.” hadisi şerifi ve “Seslerin en fenası eşeklerin sesidir.” ayeti seslerden güzel olana teşviktir. Mûsikîyi sadece eğlence unsuru olarak görmek hata olur. Nitekim insandaki mûsikî kalp ritmi ile başlar.¹¹ Görüldüğü üzere mûsikî her dönemde değerlidir ve dinimiz açısından da ses ve mûsikî önemli bir yere sahip olmuştur. 1987-1988 yıllarında İmam Hatip Liselerinde “Dinî Mûsikî” dersleri adı altında bir ders konulmuştur. Bu dersi verebilecek öğretmenler gerekmektedir. Tabi hâfızlar ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyanlar vardır. Fakat o kişilerin de nota bilgisi yoktur. O yıllarda bu dersi verebilmek için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hizmet içi kursları açılmıştır.

Mesleki gelişim, yaşam boyu eğitim¹² içinde yer alan bir alt süreçtir. Mesleki gelişim kavramı, hizmet içi eğitim, personel

¹¹ Ubeydullah Sezikli, Anadolu İmam Hatip Liseleri Dinî Mûsikî, s. 15.

¹² Yaşam boyu öğrenme dünyayı ve kendini anlamak demektir. Yeni bilgi, beceri ve güç kazanma, asla kaybetmeyeceğin gerçek değer demektir. Kendine yatırım yapmak demektir. Yaşam boyu öğrenme bir şeyler yaratma ve dünyadaki yeni güzelliklerin farkına varma demektir. Yaşam boyu öğrenme bir öğrenme alışkanlığı, davranış biçimidir. (Erdamar, G., Yaşam Boyu Öğrenme, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s. 220.)

geliştirme, kariyer geliştirme, insan kaynakları geliştirme gibi kavramların evrimiyle gelişmiştir. Son yıllarda hizmet içi eğitim kavramı mesleki eğitim kavramına dönüşmüştür.¹³ Bu bağlamda 1980'li yıllarda hizmet içi eğitimler düzenlenmiştir. Bu yapılan hizmet içi kurslara Zekâi Bey de katılmıştır. İlk kurs 1985 yazında Samsun'da olmuştur. Bu kursa çeşitli illerden birçok kişi katılmıştır. Zekâi Bey, on beş günlük kursu yüz puanla bitirip belge almıştır. Kurstaki hocalar Zekâi Bey'i çok beğenmişler ve “Sen bizden daha bilgilisin” demişler, ertesi yıl da hoca olarak çağırılmışlardır. Giresun, Samsun, Trabzon gibi yerlerde ikişer kez kurslar olmuş, Zekâi Bey de hoca olarak bu kurslara katılmıştır. Zekâi Bey bu zaman zarfında (1987 yılında) ilk felcini geçirmiş ve dilinde pelteklik kalmıştır. Vücudunun bir tarafı ve dili uyuşuk kalmış, ayakları da uyuşuk olduğu için yürümekte zorluk çekmiştir. Çabaları sayesinde çabuk iyileşmiş, evde durmak istememiş, bir an önce işine dönmek istemiştir. Görüyoruz ki Zekâi Bey meslek aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerini çok sevmekte ve onlara bir şeyler öğretmek kendisini mutlu etmektedir. Böyle aşkla yanıp tutuşan biri için kısa süre de olsa yatağa mahkûm kalmak muhtemelen çok zor olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada Zekâi Kaplan'ın hayatı, kişiliği ve mûsikişinaslığı incelenmiştir. Edindiğimiz bilgilerden yola çıkarak Zekâi Bey hakkında hemen hemen çoğu bilgi öğrenilmiş, yazıya dökülmüştür. Kendisi elli yıl yaşamış ve unutulmayacak izler bırakmıştır. Öğrenciliği başarılarla doludur. Hayatı küçüklüğünden itibaren ilim ve mûsiki olmuştur. Bu alanlarda kendini geliştirmiş ve özellikle kudûm icrasında adını Türkiye'ye duyurmuştur. Kişilik olarak ise araştırmalarımızdan öğrendiğimiz kadarıyla örnek alınacak bir kişiliğe sahiptir. Ailede ilmi açıdan öğrendiklerini daha da ilerletip İmam Hatip Lisesi'ni ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirmiş ve vefatına

¹³ Nilay T. Bümen, Alev Ateş, Esra Çakar, Gonca Ural, Veli Acar, Türkiye Bağlamında Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi: Sorunlar ve Öneriler, Milli Eğitim Üç Aylık ve Sosyal Bilimler Dergisi, Süreli Yayınlar Dizisi, Ankara, 2012, s. 32.

kadar mesleğini yapıp, bu alanda birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kendisi ilmi olarak bilgilidir ve bununla yetinmeyip her geçen gün bu bilgisini artırmaya çalışmıştır. Zekâi Bey için mûsiki hayatının bir parçası haline gelmiştir. Yeri geldiğinde ailesinin bile önüne geçmiştir. Bu alanda da yetiştirmiş olduğu birçok öğrencisi vardır.

Zekâi Bey'in ailesi, dostları, arkadaşları, akrabaları ve öğrencileriyle görüştük ve edindiğimiz bilgilerin faydalı olmasını umuyoruz.

Kaynakça

- Akdoğan, Bayram, Türk Din Mûsikîsi Dersleri, Ankara: Bilge Ajans, 2010.
- Ayaz, Nuran; Sultanova, Aynur, Konya: Mevlevilik ve Bektaşiliğin Simgesi Olan Ayin ve Ayin Müziğinin Karşılıklı Tahlili, İdil Dergisi, 2007.
- Behar, Cem, Zaman, Mekân, Müzik Klâsik Türk Musikisinde Eğitim(Meşk), İcra ve Aktarım (1. Basım). İstanbul: Afa Yayınları, 1993.
- Bümen, Nilay; Ateş, Alev; Çakar, Esra; Ural, Gonca; Acar, Veli, Türkiye Bağlamında Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi: Sorunlar ve Öneriler, Milli Eğitim Üç Aylık ve Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara: Süreli Yayınlar Dizisi, 2012.
- Çam, Nusret, İslâm'da Sanat Sanatta İslâm, Ankara, 2008.
- Erdamar, G., Yaşam Boyu Öğrenme, 219–237. *In: Eğitimde Yeni Yönelimler* (Eds: Ö. Demirel). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.
- Kaçar, Gülçin Yahya, Türk Mûsikîsi Rehberi, Ankara: Maya Akademi, 2009.
- Say, Ahmet, Müzik Ansiklopedisi, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2005.

Sezikli, Ubeydullah, Anadolu İmam Hatip Liseleri Dinî Mûsikî.

Kişisel Görüşmeler

Kaplan, Zehra, Kişisel Görüşme, Konya, 20.12.2014.

Kaplan, Zehra, Kişisel Görüşme, Konya, 07.03.2015.

Nilüfer, Hasan, Kişisel Görüşme, Konya, 14.11.2015.

Nilüfer, Melahat, Kişisel Görüşme, Konya, 14.11.2015.

EKLER

EK-1

29 Ekim 1966 Mehter takımının Cumhuriyet Bayramı gösteri öncesi çekilen fotoğrafı.

EK-2

1966 Mevlâna ihtifali sonrası çekilen fotoğraf.

EK-3

1982 yılında konser öncesi İlâhiyat Fakültesi'nde çekilen fotoğraf.

EK-4

1984 yılında Konya İmam Hatip Okulu'nda öğrencileri ile

yapılan konserden bir fotoğraf.

EK-5

30 Temmuz 1985'te Samsun hizmet içi kursunda yapılan konser.

EK-6

13 Temmuz 1987'de öğretim üyesi arkadaşları ile Trabzon hizmet içi eğitim kursundan bir fotoğraf.